

SUMMARY

In article it is about a type of wrestling in the analysis the movement on the example of free-style wrestling. The attacking movements of women and girls are analyzed where the various movements of the attack are considered. A main goal of article is consideration of separate technical tactics.

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИ МОДУЛЛИ ТЕХНОЛОГИЯ АСОСИДА ЛОЙИХАЛАШ

Г.К.Изетаева - ўқитувчи

Р.Д.Нарбаева - ўқитувчи

Г.П. Кеунимжаева - 4-курс талаба

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Г.Қ.Қалимбетова - ўқитувчи

Бердақ номидаги ҚДУ ёнидаги 1-сонли академик лицей

Таянч сўзлар: модулли технология, лойиҳалаш, инновация, дидактика, методология.

Ключевые слова: модульная технология, проектирование, инновации, дидактика, методология.

Key words: module technology, designing, innovations, didactics, methodology.

XXI аср бошларида барча ривожланган мамлакатларнинг илмий сиёсати фаннинг ўз потенциалини мустаҳкамлаш билан бир қаторда, унинг ютуқларини самарали амалга оширишни тахмин этадиган жараёнларга ҳам қаратилмоқда. Жумладан, инновацияларни яратиш ва тарқатишнинг ягона, пухта ишлаб чиқилган механизми ҳозирги вақтда жамиятни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий қуролига айланмоқда. Жамият ҳаётида рўй бераётган ҳозирги ўзгаришлар таълим тизими олдида янги муаммоларни қўймоқдаки, буларга нимани ўқитиш ва қандай ўқитиш муаммоси долзарб қилиб қўйилмоқда.

Ўқитиш асрлар давомида маълум билимлар мажмуини эгаллашдан иборат бўлиб келган бўлса, ҳозирги пайтда билимларнинг бир авлод ҳаёти давомида эскириб қолаётганлигини кузатиш мумкин. Бунда, билимлар ҳажми, ҳатто айрим ихтисосликлар доирасида ҳам шунчалик улканки, мавжуд ўқитиш методикалари асосида уни ўзлаштириш амалда мумкин бўлмай қолди. Буларнинг ҳаммаси таълим олдида янги ахборотни мустақил қабул қилиш, баҳолаш ва тегишли қарорларни қабул қилишга қодир бўлган ижодкор шахсни тарбиялаш вазифасини қўймоқда.

XX асрда рўй берган кўпчилик фалокатларнинг сабаби техниканинг ўзидагина эмас, балки касбий омилкорликнинг етишмаслигида ҳамдир. Бундай муаммоларни ҳал этишда таълим ҳам етакчи ўринлардан бирини эгаллайди.

Таълим сифати ва самарадорлигини ошириш ва рақабатбардош кадрларни тайёрлаш масаласи педагогик технологияга қуйидагича таъриф берилади. “Педагогик технология – бу муайян лойиҳа асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнини мажму сифатида қараб, ушбу мақсаднинг натижаларини кафолатловчи таълим жараёнига технологик ёндошадиган таълимий тадбирдир”.

М.Тожиёв ва Б.Зиёмухаммедов томонидан педагогик технологияга қуйидагича таъриф берилади. “Педагогик технология – бу муайян лойиҳа асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнини мажму сифатида қараб, ушбу мақсаднинг натижаларини кафолатловчи таълим жараёнига технологик ёндошадиган таълимий тадбирдир”.

Республика олий таълим жараёнида А.Алимов, М.Қўчқаров, Э.Шарипов, И.Зулфуқаров, М.Ўралова ва бошқалар томонидан тайёрланган ўқув фанлари лойиҳалари муваффақиятли тажрибадан ўтказилмоқда, чунки, педагогик тажриба натижалари орқали яхлит таълим тизimini қайта қуриш талабларига жавоб берадиган сифат ўзгаришлари рўй беради. Педагогиканинг ҳозирги ва эртанги кун талабларига тўла жавоб берадиган янги сифатга ўтишни тезлаштириш учун инновацион таълимни, ундан келиб чиқадиган билишнинг илмий воситаларини ишлаб чиқиш, илгор педагогик тажрибани таҳлил этиш ва ёйишни жадаллаштиришни тақозо қилади.

Таълим-тарбияни самарали ташкил қилиш учун янги таълим технологияларига сифат жиҳатдан тез ўтиш учун объектив асос юзага келди, чунки иқтисодий ва ижтимоий ҳаётдаги инновацион жараёнлар ўз-ўзидан таълимда ҳам туб ўзгаришларни тақозо этмоқда. Ҳеч бир ўқитувчи эртами-кечми бу жараёндан четда қолиши мумкин эмас. Ўқитувчининг анъанавий иш усуллари фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси ёки ўқитишни компьютерлаштириш сифатларини ўзлаштириш зарурияти буларни илмий-методик асослаш эҳтиёжининг туғилишида объектив омил бўлиб қолмоқда.

Бизга яхши маълумки, Педагогикада бошқа соҳалардан олинган кўплаб атамалардан фойдаланилади, бу педагогиканинг бошқа фанлар билан чуқур алоқада эканлигидан далolat беради. Чунончи, бугун ўқитишнинг самарадорлиги ва оқилоналиги, ўқитувчи, техника ва технология, таълим иқтисодиёти, ўқитишни компьютерлаштириш кабилар омил бўлади.

Адабиётларда «Янги тартиб-қоида», «янгилик», «инновация» тушунчаларининг маъновий мазмунини аниқлаш борасида турлича талқинлар мавжуд. Гап шундаки, Ҳозирги замон тилида бу сўзлар етарлича ўхшаш ва улар янги тартиб, усул ёки ихтиро сифатида талқин этилади. “Янги тартиб-қоида” моддий маънода аслида ижобий илгор янгиликни, бу тушунчани қабул қиладиган ва ундан фойдаланадиган ташкилий тизим учун янги бўлган ғоя, фаолият ёки моддий объектни англатади. Шу билан бир қаторда “янги тартиб-қоида” атамаси касбий маънода янги ва фойдали натижани юзага келтириш, ишлаб чиқиш, мослаштириш ва фойдаланиш жараёни сифатида қабул қилинади.

Янги тартиб-қоидаларни амалга ошириш жараёнида рўй берадиган илмий-техник, технологик, ташкилий ўзгаришлар кўпинча янги киритиладиган тартиб-қоида ёки инновацион жараён сифатида аниқланади. Янги тартиб-қоидани яратиш, ёйиш ва фойдаланиш даври инновацион цикл деб аталади. “Янги тартиб-қоида” тушунчасининг турли талқинларини қараб чиқиб, баъзи умумлаштирувчи хулосаларга келиш мумкин.

Биринчидан, исталган янги тартиб-қоида амалий характердаги якуний натижа, яъни маълум ижтимоий эҳтиёжни қаноатлантиришга қаратилган аниқ йўналишга эга.

Иккинчидан, тартиб-қоидага доимо башорат қилиш ва бошқарилиш объекти бўлиши лозим бўлган мураккаб жараён сифатида қаралади.

Учинчидан, янги тартиб-қоидани амалга ошириш ижтимоий меҳнатнинг турли соҳаларида тадқиқот ва ишлаб чиқиш жараёнларини жадаллаштириш билан боғлиқ.

Тўртинчидан, ҳар бир янги тартиб-қоида маълум техник, иқтисодий ва ижтимоий самарага эришишни таъминлаши лозим.

Шундай қилиб, «янги тартиб-қоида» ва «инновацион жараён» атамалари айнан ўхшаш, бир хил маънога эга. Инновациялар таълимнинг бошланганидан буён, янгилик киритиш, мавжуд таълимни ўзгартириш, такомиллаштириш ва яхшилаш сифатида у билан ёнма-ён келмоқда. Таълимдаги инновация сўнгги даврлар маҳсули эмас, бироқ уни педагогик категория сифатида жуда ёш деб ҳисоблаш мумкин. Бу унинг таърифланишидаги хилма-хилликларга асосий сабаб бўлмоқда.

Кўпинча «инновация» атамаси ўрнига унга яқин турдаги атамалар ҳам ишлатилмоқда. Масалан, ислох модернизация, такомиллаштириш, замонавийлаштириш кабилар. Улар таҳлил этилаётган тушунчанинг маъносини ҳар доим ҳам тўла очиб беравермаса-да, асосий нарса – янгиликни, ўзгаришларни ифодалайди.

Инновациянинг турли таърифларига тўхталиб ўтайлик. «инновация» (янгилик) луғатларда ва энциклопедияларда турлича талқин этилади. Масалан, «инновация» (лотинча *inovatis*) – янгилик, янги тартиб-қоида, ўзгариш деган маънони англатади. Инновация бирор янги нарса, тартиб-қоиданинг киритилишини англатиб, у лотин тилидан келиб чиққан: *in- novis* – янги ва янгиланиш, янгилик, ўзгаришни англатади. «Янгилик» атамаси янгилик, янгиланиш сифатида англатади. Янгилик бу техник, технологик ихтиро ва ютуқлардан амалий фойдаланишдир. У (инновация) педагогик категория сифатида таълимга янгилик киритишни ифодалайди. Янгилик кўпинча янги усул, восита, янги концепция, дастур кабиларнинг киритиш ҳамда қўлланашга ҳам хосдир. «Янгилик» атама сифатида таълимни модернизациялаш ёки замонавийлаштириш тушунчаси моҳиятини ёритади. Аксарият таърифларда янгилик ўзгаришни англатади, деган фикр устун туради. Лекин бунда айрим янги ўзгаришларни, бошқалар эса миқдорий ўзгаришларни, учинчи бир одамлар сифат – бирор янги нарса, моделларни киритиш жараёнини назарда тутадилар.

Шундай қилиб, биз ўз ишларимизда олий таълим педагогикасида «инновация» («янгилик») тушунчаси орқали ўқув-тарбия жараёнини яхшилаш ва такомиллаштириш, педагогик технология тамойиллари асосида фанларнинг ўқув машғулотларини модулли технология асосида лойиҳалашга йўналтирилган дидактик, методик ҳамда ташкилий-техник ўзгаришларни ифода этдик. Янги тартиб-қоидаларнинг узлуксизлиги Таълим ижтимоий тизимнинг бир қисми бўлгани сабабли, у ўз ривожланишида жамиятдаги йўналишларга эргашиб рўй бераётган ўзгаришларни ҳисобга олиши лозим. Ана шу доирада инновациялар таълим олдида турган вазибаларни муваффақиятли амалга оширишнинг асосий шартларидан бири ҳисобланади. Шу сабабли, янгиликларнинг бошқа соҳаларда муваффақиятли амалга оширилишини таълим соҳасидаги янги тартиб-қоидаларсиз тасаввур қилиш мумкин эмас.

Таълимдаги янгилик, таълим жараёнига алоҳида эътибор бериш, янги билимларни фанлар асосига таяйиб аниқлаш, уларни ихтирочилик ва моҳирлик билан топиш ёки фанларнинг синтезлашуви ва интеграллашуви орқали яратиш тушунилиб, таълимнинг инновациялашуви-таълимнинг илмий билимлар, илмий методология ва инновацияларни ривожланувчанлигига асосланиш демакдир. Педагогик ва ахборот технологиялари ҳам таълимдаги инновациялардир.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. -Т.: «Маънавият», 2008.
2. Махмутов М.И. Современный урок. - М.: Педагогика, 1985.

Таълим тарбия ишидан инсонлар – жамият ҳам манфаатдор бўлиши лозим. Буларнинг ҳаммаси, меҳнатнинг барча соҳаларидаги инновацион фаолият ижтимоий ривожланиши билан биргаликда унинг истикболини белгилаш ва ташкил этиш характерида бўлишини талаб қилади. Дарвоқе, таълим тарбиядаги янгиликлар худди ўша мақсадни кўзда тутди ва шундай аҳамиятга эга: улар худди жамиятдаги каби унинг ривож ва таракқиётига кўмаклашиши керак.

Жамиятдаги янгиликлар оммавий ва узлуксиз характерда эканлигини ҳисобга оладиган бўлсак, улар таълим-тарбияда ҳам ана шундай характерда бўлиши лозимлиги аён бўлади. Буларнинг барчаси таълим-тарбия жараёнининг мазмуни ва шаклини ташкил этилиши, шунингдек, янги тартиб-қоидалар киритилиши заруриятини яратади. Улар ўқитишнинг бевосита мақсадларига эришишигина эмас, балки жамиятнинг узок муддатли вазибаларини ҳал этишга ҳам қаратилган бўлади. Шундай қилиб, таълимдаги янги тартиб-қоидалар келажакка қўйилган узок муддатли инвестициядан иборатдир.

Таълим янгиликларни ўзлаштирибгина қолмасдан, балки уларни яратади ҳам. Улар орқали эса педагог-новаторларни тарбиялашни амалга оширади. Ижодкорлик иши (шу жумладан, таълимда ҳам) ҳамма вақт янги тартиб-қоидаларнинг таркибий қисми бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Гарчи, вақти келиб ўқитувчилар ўрнини ўқитадиган машиналар эгаллайди деган фикрлар мавжуд бўлса ҳам ўқитувчи (ўқитувчи шахси) таълимда билимлар ва ижодкорлик жараёнларининг бевосита элтувчиси сифатида марказий ўринни эгаллаб қолаверади.

М.И.Махмутов, В.А.Сластенин ишларида ижодкорлик муаммоларига алоҳида эътибор қаратилади, талаба ва ўқитувчининг меҳнатини ижодий деб ҳисоблаш кўрсатиб берилди. Ижодий фаолиятда, талабанинг касбий қобилиятларини ривожлантириш учун шароитлар яратилади, ўқув фанларига бўлган қизиқиш ортади, талабаларнинг дунёқараши кенгаяди. Н.Сайдахмедов [3] фикрича, ижодий фаолият новаторлик ва маҳорат билан тавсифланади ва методик маҳоратни аниқлашни таклиф қилади, бу маҳоратни ижод билан боғлайди.

Педагогик технология тамойиллари асосида фанларнинг ўқув машғулотларини модулли технология асосида лойиҳаларини тузиб чиқишда албатта, ижодкор ўқитувчиларнинг ўрни бекиёсдир. Илк бора ўқув машғулотларнинг лойиҳаларини тузишнинг илмий-назарий асосини ятаган олимлар Б.Зиёмухаммедов, Л.В.Голиш, М.Тожиев, Д.М. Файзуллаева, Ҳ.Қаршибоев, Д.Юнусова бошқаларнинг ишларида, унинг амалиётга татбиқини А.Алимов, М.Қўчқаров, Э.Шарипов, И.Зулфуқаров, М.Ўралова ва бошқаларнинг ишларида кўриш мумкин

Шунинг учун ҳам ўқитувчи таълим жараёнидаги барча янгиликлар модернизациясининг амалий жараёнлари мажмуининг марказий бўғини бўлиб қолаверади. Айтилган фикр аввало, ўқитувчи меҳнатида техник ютуқлар, биринчи навбатда, компьютер технологиялари ютуқларидан фойдаланиш зарурлиги ҳақидаги гоёни илгари суради. Шунингдек, ахборот-коммуникация базасида ўқитишнинг махсус дидактик воситаларини яратишга тааллуқли ишларни амалга ошириш, ўтказиш зарурати, ўқув ишида педагогик дастурлаш воситалари, ўқитиш вазибаларини ҳал этишга йўналтирилган компьютер дастурлари каби янги тартиб қоидалардан янада кенгрок фойдаланилишни тақозо этади.

3. Олий математика. / М.Тожиевнинг умумий тахрири остида: ЎЗР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Олий ва ўрта махсус, касб-хуна таълимини ривожлантириш маркази. /Қўчкаров М.У., Зулфиконов И.М., Изетаева Г.К., Опаева Г.А. /Ўқув ва илмий-услубий қўлланма. –Тошкент: «TAFARRUR-BO‘STON», 2011. 240-б.
4. Сайидахмедов Н.С. Ўқитувчининг педагогик тизимда тутган ўрни. // «Халқ таълими». – Тошкент: 1993. № 6-7. 9-12-б.
5. Сластенин В.А., Подымова Л.С.. Педагогика инновационная деятельность. -М.: 1998.
6. Тожиев М., Зиёмухаммадов Б. Педагогик технологиянинг таълим-тарбия жараёнига татбиқи ва унинг баркамол авлод фазилятларини шакллантиришдаги ўрни. Монография. -Т.: «MUMTOZ SO‘Z». 2010. 214- б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада таълимдаги инновацияларнинг назарий асослари таҳлил қилиниб, инновацион технологияларни таълим жараёнида қўллаш механизмлари берилган. Ўқув машғулотларини модулли технология асосида лойиҳалаш педагогик технологиянинг таркибий қисми бўлиб, таълим жараёнидаги инновациялардан бири эканлиги асослаб берилган ҳамда “Математик анализ”, “Олий математика” фанлари ўқув машғулотларининг лойиҳалари тузиб чиқилганлиги, бу эса таълим жараёнида инновация эканлиги илмий асосланган.

РЕЗЮМЕ

В статье описан механизм применения в процессе образования инновационных технологий, приводится теоретический анализ инноваций в образовании. При проектировании учебных занятий по предметам «Математический анализ» и «Высшая математика» мы использовали метод технологии модуля, который является одним из примеров инновационных технологий в образовании.

SUMMARY

The article deals with the description of using innovational technologies in the process of education. In designing the lessons in the subject “Mathematical analysis” and “Higher Mathematics” we used the method of module technology that is considered to be an example of innovational technologies in education.

“MEHNAT TA’LIMINI O’QITISH METODIKASI” FANINI O’QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI TA’LIM SIFATINI OSHIRISH

A.Kurmanov – *katta o’qituvchi*

M.Amanbaev - *katta o’qituvchi*

T.Shamuratova - *katta o’qituvchi*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: muammoli vaziyat metodi, muammoli ta’lim texnologiyalari, kreativ fikrlash, kompetentlik.

Ключевые слова: метод проблемной ситуации, проблемные образовательные технологии, креативное мышление, компетентность.

Key words: method of problem situation, problem educational technologies, creative thinking, competence.

Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o’qitishning zamonaviy metodlari keng qo’llanilmoqda. O’qitishning zamonaviy metodlarini qo’llash o’qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta’lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi [1].

An’anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta’lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta’lim oluvchilarning o’zlashtirish darajasining ko’tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta’lim beruvchi tomonidan ta’lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta’lim jarayonida faolligi muttasil rag’batlantirilib turilishi, o’quv materialini kichik-kichik bo’laklarga bo’lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo’naltiruvchi matn, loyiha, rolli o’yinlar kabi metodlarni qo’llash va ta’lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. Interfaol metodlar deganda-ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo’lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo’llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo’lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo’ladi:

- ta’lim samarasi yuqoriroq bo’lgan o’qish-o’rganish;
- ta’lim oluvchining yuqori darajada rag’batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e’tiborga olinishi;
- o’qish shiddatini ta’lim oluvchining ehtiyojiga muvofiq lashtirilishi;
- ta’lim oluvchining tashabbuskorligi va mas’uliyatining qo’llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o’rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

“Muammoli vaziyat” metodi - ta’lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning echimini topish bo’yicha ko’nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir.

“Muammoli vaziyat” metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta’lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak. Ular qo’yilgan muammoning echimini topishga qodir bo’lishlari kerak, aks holda echimni topa olmagach, ta’lim oluvchilarning qiziqishlari so’nishiga, o’zlariga bo’lgan ishonchlarining yo’qolishiga olib keladi. «Muammoli vaziyat» metodi qo’llanilganda ta’lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, uning echimini topishni o’rganadilar. Quyida “Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi keltirilgan

“Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo’yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

2. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni kichik guruhlariga ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o’rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so’ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to’g’risida fikr-mulohazalarini taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so’ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni echishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni echish yo’llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning echimi bo’yicha taqdimot qiladilar va o’z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so’ng bir xil echimlar jamlanadi. Guruh ta’lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni echish yo’llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

“Muammoli vaziyat” metodining afzalliklari: